

чалавек. Пасля крымскага паражэння пабудавалі на адлегласці 3–4 км, па коле, некалькі фартоў. А пагроза першай сусветнай вайны выклікала неабходнасць пабудовы яшчэ некалькіх, аддаленых на 12 км. У XI–XIII ст. належаў тураўскім, кіеўскім і ўладзіміравальнскім князям. У XIV–XVI стагоддзях Брэст – гандлёвы і рамесны цэнтр, адзін з буйнейшых у Вялікім Княстве Літоўскім. У ім пражывала тады ад 2000 да 5000 чалавек. У 1379 годзе на яго напалі рыцары Тэўтонскага ордэна”[1, с. 90]. Усе “трафеі” і кантрыбуцыі гэтай вайны не каштавалі аднаго жыцця А. С. Грыбаедава, які расплаціўся за мір, што ён заключыў [1, с. 88].

У народзе ёсць сваё тлумачэнне пра паходжанне назвы горада, запісанае ў сярэдзіне XIX ст. П. Шпілеўскім ў сваім “Падарожжы па Палессі і Беларускам краі”: *некалі, даўным-даўно багаты купец, прабіраючыся цераз вязкія балоты з вялікай колькасцю рознага тавару, зрабіў плаціну са ствалоў бярозы, заваліў балота бяростамі і такім чынам праклаў сабе шлях... А самое месца, аб зрубленай з бяросты плаціны, ён назваў Берасцем, Берасценем. Пазней, прадаўшы з выгадай у Літве свае тавары, купец вярнуўся і атабарыўся на гэтым месцы са сваёй дружынай. Існуюць таксама меркаванні, што назва горада паходзіць ад наймення – бераст ці ад імя асабовага – Бераст [8, с. 36].*

Такім чынам, айконім *Брэст* за сваю гісторыю меў аж чатыры афіцыйныя назвы, уваходзячы ў склад розных дзяржаў і меў некалькі варыянтаў, якія ўмела ўжываў У. Караткевіч, адлюстроўваючы каларыт часу, захоўваючы нацыянальныя традыцыі ў выбары онімаў.

Спіс літаратуры

- 1 Караткевіч, У. С. Нарыс: Збор твораў : у 8 т. Т. 8. Кн. 1. П’есы. Нарыс. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 570 с.
- 2 Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал. : Г. П. Пашкоў і інш. – Мінск : БелЭн, 1996–2004.
- 3 Шур, В. В. Беларускія ўласныя імёны: Бел. антрапаніміка і тапаніміка : Дапам. для настаўнікаў. / В. В. Шур – Мінск : Маст. літ., 1998. – 239 с.
- 4 Жураўскі, А. І. Старадаўнія назвы гарадоў Беларусі // Навіны Беларускай акадэміі. – Мінск : – 1992. – № 31 (660). – С. 3–5.
- 5 Жучкевич, В. А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск : Изд. БГУ, 1974. – 421 с.
- 6 Лемцюгова, В. П. Тапонімы распавядаюць: навукова-папулярныя эцюды / В. П. Лемцюгова. – Мінск : Літаратура і искусство, 2008. – 416 с.
- 7 Рэспубліка Беларусь: Вобласці і раёны : энцыкл. давед. – Мінск : БелЭн, – 2004. – 568 с.
- 8 Шпилевский, П. М. Путешествие по Полесью и белорусскому краю / П. М. Шпилевский; предисл., состав. С. А. Кузнецова. – 2-е изд. – Минск : Полюмя, 2004. – 251 с.

УДК 821.161.3-1/3*А.Разанаў:94:394(=161.3)

А. Д. ДАКУКІН
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

КАНЦЭПЦЫЯ БЕЛАРУСКАГА ШЛЯХУ ПАВОДЛЕ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Артыкул прысвечаны поглядам Алеся Разанава на спецыфіку беларускай ментальнасці. Паказваецца, што еўрапейскі кантэкст спалучаецца ў пісьменніка з глыбокім пранікненнем ва ўсходнюю філасофію, знітоўваецца з гістарычнымі алузіямі і традыцыйным беларускім поглядам на свет. Згодна з А. Разанавым, “беларускі вобраз свету” характарызуюць матывы пераходнасці, нявызначанасці. Вершакавы А. Разанава – своеасаблівыя этнапсіхалінгвістычныя даследаванні.

Беларусь, што размяшчаецца на перакрываванні цывілізацый, на мяжы паміж Захадам і Усходам, заўсёды адчувала ўплывы суседніх культур, паступова адаптавала іх для сваіх умоў

і сінтэзавала нешта якасна новае. Такое геаграфічнае і культурнае становішча паміж Захадам і Усходам дае таксама і адмоўныя вынікі. Працэс нацыянальнага самаўсведамлення, які пачаўся ў пачатку мінулага стагоддзя, быў вельмі складаным.

Пытанне аб тым, які мусіць быць Шлях Беларусі ў цяперашнія часы паскарэння і глабалізацыі, і сёння застаецца актуальным.

Цікавыя меркаванні на гэты конт можна знайсці ў А. Разанава. Характэрнымі для пісьменніка з'яўляюцца своеасаблівае светабачанне, глыбокае адчуванне сутнасці рэчаў і з'яў, а таксама, паводле слушнай заўвагі Е. Лявонавай, “філасофска-эстэтычны ўніверсализм А. Разанава, здольнасць кранаць інтэлект і душу многіх разнастайнасцю сваёй творчасці, культуралагічнай эрудыцыяй у спалучэнні з нацыянальнай і індывідуальна-аўтарскай самабытнасцю, увагай да еўрапейскага і сусветнага літаратурнага вопыту” [1, с. 104]. Сапраўды, еўрапейскі кантэкст спалучаецца ў пісьменніка з усходняй філасофіяй, знітоўваецца з гістарычнымі алузіямі і традыцыйным беларускім поглядам на свет.

Менталітэт (альбо ментальнасць) – своеасаблівы спосаб светаўспрымання, уласцівы пэўным вялікім групам людзей (такім, як народ, нацыя і іншым). Гэтае паняцце “ўказвае на аб'ектыўнае існаванне сукупнасці гатоўнасцей, устаноў і схільнасцей індывіда, сацыяльнай групы або народа дзейнічаць, мысліць, адчуваць і ўспрымаць свет пэўным чынам” [2, с. 68]. Ментальнасць – з'ва рухомая, грунтуецца як на разнастайных “бачных” складніках (рэлігія, ідэалогія, навука і інш.), так і пэўных бессвядомых кодах. Калі казаць пра найбольш істотныя станючыя рысы беларускага нацыянальнага характару, то трэба згадаць, канечне, талерантнасць, цяпліваць, працавітасць, гасціннасць і інш.

Першым, хто паспрабаваў апісаць характар нашых продкаў, быў Міхалон Літвін: “Аб норавах татар, ліцвінаў і маскавітаў” (1615). Актыўна пытанне нацыянальнай ментальнасці пачынае асэнсоўвацца ў пачатку ХХ стагоддзя. Так, М. Гарэцкі глыбока даследуе сутнасць беларускага, імкнецца абудзіць цікавасць чытача да свайго, роднага, (артыкулы “Наш тэатр”, “Развагі і думкі” і інш.). Хрэстаматыйнае адлюстраванне нацыянальнай “раздвоенасці” пададзена ў яго апавесці “Дзве душы”. Гэты твор моцна паўплываў на І. Канчэўскага, аўтара трактата “Адвечным шляхам”, у якім прапануецца думка аб дэтэрмінаванні нашага менталітэту геаграфічным становішчам краіны паміж Захадам і Усходам, а таксама адпаведна ўплывам суседніх дзяржаў, што імкнуліся да тэрытарыяльнай і культурнай экспансіі. Меркаванне пра “нявызначанасць” беларуса атрымала даволі шырокае распаўсюджванне, хаця ёсць і супрацьлеглая думка, паводле якой Беларусь (асабліва часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай) дакладна лічыцца часткай Заходняй Еўропы. На сучасным этапе распрацоўкай пытання пра нацыянальны характар нашага народа займаюцца такія навукоўцы, як І. Чарота, І. Бабкоў, В. Булгакаў, Я. С. Яскевіч і іншыя.

Найбольш яскрава нацыянальная сістэма асэнсавання рэчаіснасці выяўляецца ў пэўных топасах і архетыпах, якія ў сваю чаргу можна знайсці ў мове, фальклору, літаратуры. На думку І. А. Чароты, для беларускіх універсальных вобразаў, “апазнавальных знакаў” светаадлюстравання найбольш характэрны матывы мяжы і пераходнасці: “Шматлікія назіранні наводзяць нас на думку, што ў беларускім мастацтве зусім не выпадкова распаўсюджаны матывы мяжы і пераходнасці. Якраз гэтая семантыка ўласціва ці не большасці вобразаў, шырока і трывала замацаваных: крыніца і курган, маладзёк і знічка, груша-дзічка і шыпшына, кажан і зубр, а таксама васілёк, жалейка, хмаркі, рунь” [3, с. 104]. Мяжа падзелу дзвюх культур, што праходзіць праз Беларусь, адбілася і ў фальклору, літаратуры: “Маюцца падставы якраз у гэтым шукаць прыкметы асаблівага беларускага хранатопу. Больш-менш уважлівае параўнанне нават з роднаснымі мастацкімі сістэмамі (рускай, украінскай, польскай) паказвае, што пры ўвасабленні прасторавага руху творы фальклору і пісьменства беларусаў значна часцей засяроджваюць увагу на ростані, скрыжаванні, раздарожжы, развіліне, перасеку, сумежжы, мяжы” [3, с. 104]. У пацверджанне даследчык прыводзіць адпаведныя назвы мастацкіх твораў (напрыклад, “Саната ростані” Зніча, “Сумежжа” В. Макарэвіча, “На скрыжаванні сцяжын” А. Сыса, “Мяжа” А. Разанава і інш.).

Ствараючы свой вобраз Беларусі, А. Разанаў адзначае, што “*гэта, хутчэй не вобраз, а вобразы: напрыклад, пярэдадня, часу, што настае і ніяк не можа настаць, руінаў і руні, скрыжавання і раздарожжа, – аднак усе яны кажучь пра тое адно, што само не можа выказацца і абвясціцца, і таму, на сутнасці, з’яўляюцца адным зборным шматстайным вобразам*” [4, с. 14]. Вельмі ярка вобраз Беларусі, на нашу думку, увасоблены ў такім разанаўскім жанры, як вершаказы. Значная частка з іх нагадвае своеасаблівыя невялікія этнапсіхалінгвістычныя даследаванні. Праз параўнанне гучання пэўных тоесных слоў розных моў пісьменнік імкнецца зразумець унутраную семантыку паняццяў, адшукаўшы затым падобныя і адрозныя моманты, прычым часта пры параўнанні з іншамоўнымі словамі семантыка слоў беларускай мовы становіцца больш зразумелай. Е. Лявонава падкрэслівае, што важнейшае месца ў такіх “шматмоўных” вершаказах адводзіцца гукавому складу слоў: “Надзвычай вялікую ролю гук іграе ў тых творах А. Разанава, дзе па-мастацку даследуецца слова ў іншамоўным кантэксте (дакладней – кантэкстах), у судакрананні з іншамоўнымі словамі; як правіла, аўтар прыцягвае для кантэксту словы з моў блізкіх, роднасных. У гэтым выпадку з’яўляецца выключная магчымасць прасачыць, як у адных і тых жа словах, але з розных моў праяўляюцца назапашаныя гэтымі словамі клопаты народа, яго лёс, гісторыя і перспектывы, яго, нарэшце, нацыянальны менталітэт. Але падабенства паміж гэтымі словамі ёсць, і не толькі гукавое, але і сэнсавое” [1, с. 110].

Пісьменнік у некаторай ступені мае рацыю, калі звязвае прадмет ці паняцце з геаграфічнай тэрыторыяй, рысамі менталітэту, сугучнымі словамі, бо акаляючая рэчаіснасць заўсёды ўплывае на мову, трансфармуючы яе і дадаючы нейкія новыя адценні значэнняў і семантыкі. Калі ж звярнуцца да этымалагічнага аналізу, то ён можа паказаць нам цесныя сувязі паміж, як нам зараз здаецца, поўнасьцю супрацьлеглымі, адрознымі прадметамі, што ўвасабляюць жыццёвую філасофію. Свае шматмоўныя вершаказы А. Разанаў прысвячае асноўным, базавым прадметам, характэрным кожнай краіне, бо менавіта ў назвах такіх паўсядзённых і звычайных рэчаў адлюстроўваюцца рысы, уласцівыя як усяму чалавецтву, так і асобным народам. Гэта, напрыклад, месяц, певень, госьць, зіма, малако, вiлы, слуп, мёд і інш.

Пісьменнік меў магчымасць некаторы час жыць у Германіі і Аўстрыі, краінах, якія ўвасабляюць традыцыйныя рысы заходнееўрапейскай ментальнасці. А. Разанаў, пэўна, параўноўваў нямецкае і беларускае светаўспрыняцце, у выніку чаго з’явіўся цыкл “Гановарскіх пункціраў” і іншыя нямецкамоўныя творы. Тут паэт спрабуе па-новаму ахарактарызаваць месца Беларусі ў свеце. Як заўважае Т. Дубоўская, “разбурэнне А. Разанавым вульгарных стэрэатыпаў “беларускае = перыферыйнае, аддаленае ад цывілізаванага”, “беларускае = выключна сялянскае, сярмяжнае” надзвычай выразна адбываецца ў традыцыйных для паэта жанравых формах, якія звязваюцца з яго вопытам засваення нямецкай, швейцарскай культурнай прасторы. “Беларускае = еўрапейскае” – менавіта гэтую эмоцыю-адчуванне выклікае ў чытача паэт. Паступова такая эмоцыя замацоўваецца, фарміруецца ў думку і перакананне” [5, с. 62].

Належную ўвагу творца надае і ўрбаністычным працэсам, сцвярджаючы думку, што менавіта яны актыўна ўплываюць на стан грамадства (у “Гановарскіх пункцірах” не толькі сама назва кнігі змяшчае пэўны тапонім, але і маецца даволі багата твораў, якія апісваюць гарадское жыццё, з’яўляючыся своеасаблівымі ўрбаністычнымі замалёўкамі). Адлюстроўваецца таксама і падабенства паміж краінамі, напрыклад, у акаляючых прыродных краявідах. “Чытаючы творы паэта, не адразу можна здагадацца, што размова ідзе пра замежную рэчаіснасць. Малюнкi прыроды без цяжкасці суадносяцца з беларускай прасторай, яны арганічна ўпісваюцца ў айчынны ландшафт. Шматлікія вобразы кнігі-білінгвы з’яўляюцца першакрыніцамі беларускіх пункціраў: дзьмухавец, крапіва, ручай, бяроза, туман, груша, сланечнік, качка і інш.” [5, с. 64]. Т. Дубоўская падкрэслівае вербальна-вобразны ўплыў дадзеных твораў на чытача: “Еўрапейскія карані, еўрапейскі, урбаністычны кшталт беларускай ментальнасці сугестыўна перадаецца чытачу разанаўскіх пункціраў, замацоўваючы ў чытацкай свядомасці высокі статус айчыннай культуры. Паэт

нібы нанова сцвярджае беларусаў на законным пасадзе між еўрапейцамі, разбурае псіхалагічныя бар’еры ў міжкультурнай камунікацыі” [5, с. 66].

Паэт шмат разважае аб падабенстве і адрозненнях паміж менталітэтам немцаў і беларусаў. Напрыклад, адзначае, што “*беларусы больш набожныя, але мени рэлігійныя*” [6, с. 129], сцвярджае, што для нашага народа характэрна адчуванне сакральнасці, таемнасці веры, якія не прынята, як за мяжой, кожную хвіліну адлюстроўваць ва ўласных паводзінах. У пытаннях ўзаемадзеяння рэлігіі і нацыянальнасці А. Разанаў ідзе ўслед за Янкам Купалам, які заклікаў: “*Беларус-католік ці беларус-праваслаўны павінны тое помніць, што ў іх адна Бацькаўшчына – Беларусь, адна мова родная – беларуская, адны звычаі і абычаі, ад веку перадаваныя з пакалення ў пакаленне*” [7, с. 45].

У творах пісьменніка можна пабачыць шмат цікавых параўнанняў паміж светаразуменнем заходнееўрапейскіх народаў і беларусаў.

А. Разанаў імкнецца ахарактарызаваць у сваёй творчасці адмысловы беларускі вобраз свету, сцвярджаючы, што “*у «беларускім» свеце быццё і нябыт не супрацьпастаўлены адно аднаму, а судакранаюцца і сумяшчаюцца і нават мяняюцца месцамі, і там, дзе быццё вярэдзіць і губіць, нябыт ацяляе і гоніць, і менавіта ў гэтым адваротным быцці чалавек шукае і страчаны сэнс, і апошні паратунак. У ім, у сваім “белым” і “русым” свеце, чалавек адгароджваецца ад чалавека плотам, але ні сваёй існасцю, ні сваёй культурай не адгароджваецца ад самога свету; зведаўшы “забаронены” смак нябыту, ён жыве і адчувае і часце жыць як бы адсутнічаючы, як бы не належачы самому сабе, – і таму ён больш прыродны, чым гістарычны, і больш вечны, чым часавы*” [4, с. 14]. Пры гэтым пісьменнік вельмі грунтоўна даследуе не толькі беларускую ментальнасць, але і цікавіцца жыццём у іншых частках свету. А. Разанаў так сфармуляваў адрозненне паміж Захадам і Усходам: “*... на Усходзе пошук, калі ён на самой справе пошук, куды больш самаадданы і мэтанакіраваны, чым на Захадзе. Чалавек мусіць адасобіцца ад сябе-абалонкі і дайсці да сябе-сутнасці. Кручы і прорвы, што яго чакаюць на гэтым шляху, сапраўдныя. Але і вынік сапраўдны*” [6, с. 127]. Сёння ў часы глабалізацыі і паскарэння нельга “*...наўкола пасадзіць лясы і жыць, як у Гусоўскага часы, у нетрах Вавілонавежскай пушчы...*” (А. Хадановіч) [8, с. 35]. З гэтай прычыны мы мусім браць усё найбольш якаснае і цікавае з сусветных здабыткаў, каб потым сінтэзаваць нешта карыснае для сябе. Аднак нельга забывацца і пра ўласныя традыцыі, з мэтай захавання якіх, магчыма, патрэбна стварыць пэўную агульнанацыянальную ідэю, акрэсліць якую досыць складана, бо “*яна не хоча фармулявацца, магчыма, і не павінна... Сфармуляваныя, ідэі аддыстылёўваюцца ад рэчаіснасці і немінуча ператвараюцца ў схемы, зазвычай ваяўнічыя. Сутнасць не ў ідэі, а ў прыцыпе – у тым жыццёвым пачатку, якім жывіцца ідэя, а паэзія натхняецца*” [6, с. 131]. Пісьменнік пакідае гэтую задачу чытачу, які мусіць сам паразважаць, прапаноўваючы мноства варыянтаў развіцця падзей.

Спіс літаратуры

- 1 Лявонава, Е. А. Беларуская літаратура ХХ ст. і еўрапейскі літаратурны вопыт. Дапаможнік для студэнтаў філал. фак. / Е. А. Лявонава. – Мінск : БДУ, 2002. – 130 с.
- 2 Шапяцюк, В. В. Беларускі менталітэт як аснова грамадзянскай самасвядомасці / В. В. Шапяцюк // Весці БДПУ. Серыя 2. – 2006. – № 4 (50) – С. 67–71.
- 3 Чарота, І. А. Пошук спрадвечнай існасці: беларуская літаратура ХХ ст. у працэсах нацыянальнага самавызначэння. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 159 с.
- 4 Вобраз –90 : літ.-крытычн. арт. / уклад. С. Дубавец; рэд. Н. Пашкевіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1990. – 231 с.
- 5 Дубоўская, Т. А. Беларуская ментальнасць на фоне еўрапейскага кантэксту ў кнігах Алеся Разанава “ГанOVERскія пункціры” і “Трэцяе вока” / Т. А. Дубоўская // Весці БДПУ. Серыя 1. – 2014. – № 3. – С. 62–66.

6 Івашчанка, А. “Паэзія: уводзіны ў невымоўнае” (гутарка Анатоля Івашчанкі з Алесем Разанавым) / А. Івашчанка // Паэтыка Алеся Разанава: між медытацый і рацыяй : манаграфія / А. Івашчанка. – Мінск : БНТУ, 2008. – С. 125–131.

7 Купала, Я. Поўны збор твораў : у 9 т. Т. 8. Артыкулы, нататкі, выступленні. Калектыўныя творы / Янка Купала. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2002. – 462 с.

8 Хадановіч, А. Дэжа вю: перавыбранае [Вершы] / А. Хадановіч. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2013. – 196 с. – (Серыя “Я кнігу маю”).

УДК 821.161.3-31Л.Дайнека.07:115

А. В. КАНАВАЛЕНКА
(г. Гомель, ГДУ ім. Ф. Скарыны)

ПРАСТОРАВА-ЧАСАВАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ РАМАНА Л. ДАЙНЕКІ «ПРА ЛІСОЎЧЫКА, ЗЛОГА ХЛОПЧЫКА»

На прыкладзе рамана Л. Дайнекі “Пра лісоўчыка, злога хлопчыка” ў артыкуле разглядаюцца асаблівасці арганізацыі хранатопу буйнога мастацкага тэксту. У ліку прасторава-часавых характарыстык твора можна адзначыць выкарыстанне пісьменнікам матываў памяці і бяспамяцтва, а таксама ўвядзенне ў структуру рамана дзвюх часапрастор, здольных уплываць адна на адну і спараджаць феномен двайніцтва герояў, што становіцца адным з тэкстутваральных фактараў. Актуальнасць абранай тэматыкі бачыцца ў тым, што на сённяшні дзень прасторава-часавыя характарыстыкі прозы Л. Дайнекі зусім не траплялі пад увагу даследчыкаў.

Пры аналізе пэўнага твора разуменню часу і акаляючай чалавека рэчаіснасці – прасторы – нездарма адводзіцца значнае месца. Па-першае, дзякуючы згаданым фармальна-змястоўным катэгорыям літаратуры даследчыкі маюць магчымасць асэнсаваць творчую манеру аўтара, выявіць яго ўласную пазіцыю, эстэтычныя ідэалы, а таксама погляды на некаторыя жыццёвыя працэсы. Па-другое, сукупнасць часавых і прасторавых паказчыкаў, інакш кажучы, – хранатоп, найбольш поўна забяспечвае структурнае адзінства арганізацыі свету, у якім жывуць і дзейнічаюць персанажы. І, нарэшце, па-трэцяе, менавіта гэтыя катэгорыі дапамагаюць навукоўцам вызначыць кампазіцыю, вобразна-сэнсавую характарыстыку, а таксама заканамернасці ўтварэння сюжэта мастацкага твора. Цесна звязана часапрастора і з жанравай структурай тэксту. “Можна прама сказаць, што жанр і жанравыя разнавіднасці вызначаюцца менавіта хранатопам, прычым у літаратуры вядучым пачаткам у хранатопе з’яўляецца час” [1, с. 235], – адзначае М. Бахцін. Дадаткова заўважым, што кожны мастацкі тэкст мае свае спецыфічныя часавыя паказчыкі, прычым яны дастаткова лёгка трансфармуюцца, падпарадкоўваюцца ходу думак самога пісьменніка і залежаць ад колькасці ды характару падзей, уведзеных у твор. Гэта значыць, чым меней дзеяння – тым больш запавольваецца яго працягласць.

У рамане Л. Дайнекі “Пра лісоўчыка, злога хлопчыка” ўмоўна можна вылучыць дзве асноўныя часапрасторы. Першая з іх – постсавецкая, “калі сусветны фінансавы крызіс, нібы жахлівае нечаканае цунамі, ударыў па ўсіх кантынентах. Лопаліся, як мыльныя бурбалкі, яшчэ ўчора магутныя вялікамоцныя фінансавыя імперыі. <...> Спыняліся заводы. Заміралі на будаўнічых пляцоўках вежавыя краны. <...> Самалёты не ўзнімаліся ў неба, бо не было паліва. <...> Рэспубліка Беларусь ліхаманкава шукала інвестараў і крэдытаў” [2]. Вакол панавалі бруд, шэрасць і забыццё. Сам пісьменнік, апісваючы такую рэчаіснасць, нярэдка прама апелюе да шэрага колеру: “адзін з гэтай шэрай шматлікай чарады” [2]; “шэрае ад аўтамабільных выхлапаў і заводскіх дымоў гарадское неба” [2]; “увайшлі ў шэры змрок” [2]; “шэрыя будзённыя словы” [2]; “ты жывеш сумна і шэра” [2] і інш. Эфект крызісу, духоўнай вычарпанасці людзей узмацняецца іх падкрэсленай неэмацыянальнасцю. Жыццё большасці ператварылася ў пасіўнае існаванне, а непадуладным крызісу і дэвальвацыі яно аказалася